

Studiedag, Leuven, 10 november 2008

‘Missionair Kerk worden – naar levende catechetische gemeenschappen’

Verkondiging op het ritme van de zondag en het liturgisch jaar

Joris Polfliet

Ter inleiding:

Alleluia, alleluia, alleluia.

Verheugt u allen, want de Heer is waarlijk verrezen!

Laat ons juichen en zingen.

Alleluia, alleluia, alleluia (Z.J. 3f)

Wat doen we op zondag? We staan recht en zingen alleluia (als het kan op vreugdevolle toon...) We spreken er niet zozeer over de verrijzenis van Christus, maar vieren ze, met heel onze persoon. We beelden uit dat ook wij zelf opstaan uit de dood en mogen delen in het nieuwe leven van Christus.

De kern van het christelijk geloof, is het geloof in de verrijzenis van Jezus Christus, of iets ruimer gezien: het paasmysterie, het geheel van zijn lijden, dood en verrijzenis. Dit *mysterium fidei* is ook het hart van de liturgie: elke zondag staat het paasmysterie centraal in de viering van de eucharistie, en het hele ‘mysterie van Christus’ wordt tijdens het liturgisch jaar in zijn verschillende facetten ontvouwd. Eigenlijk is de viering van de zondag in de loop van het liturgisch jaar, van advent tot aan het hoogfeest van Christus Koning, op zich reeds een verkondiging van de centrale ‘heilsgebeurtenissen’ die ten grondslag liggen van de christelijke geloofstraditie.

Hoe wordt dit verkondigend karakter echter “effectief” in de concrete pastorale en liturgische praktijk? Hoe komen we er toe om de zondag niet alleen te omschrijven als de ‘dag van de verrijzenis’, maar hem ook zo te beleven? Wat is er nodig opdat de viering ervan het gelovige leven van christenen in onze maatschappelijke context echt zouden kunnen voeden? Want dit moet meteen al gezegd worden: de zondag en het liturgisch jaar werken niet ‘automatisch’ verkondigend in onze cultuur.

De betekenis van de zondag voor de christenen

De zondag is sinds het ontstaan van het christendom een bijzondere dag. Eigenlijk is het de uitgelezen dag om de geloofservaring te ontdekken en te vernieuwen. Dit heeft in de eerste plaats te maken met de viering van de eucharistie, maar ook met een aantal andere elementen, die aan de zondag een eigen karakter geven.

De Apostolische brief van Johannes Paulus II, *Dies Domini* (1998) over de zondag, biedt een soort blauwdruk van de verschillende betekenisaspecten van de zondag. Centraal staat de opvatting van de zondag als het “wekelijkse Pasen”¹. Van daaruit worden in verschillende

---

¹ “In het ritme van week na week roept de zondag steeds de herinnering op aan de dag van de verrijzenis van Christus. Hij is niet alleen bedoeld om het verloop van de tijd te markeren, maar ook om er de diepere betekenis van te openbaren” (nr. 2).

hoofdstukken telkens nieuwe elementen uitgewerkt. Ik som ze even kort op en voeg er enkele citaten als smaakmaker aan toe.

1. Dies Domini: De viering van het werk van de Schepper
2. Dies Christi: De dag van de verrezen Heer en van de gave van de Geest
3. Dies Ecclesiae – De dag van de Kerk: De eucharistische samenkomst, hart van de zondag

“Bij de talrijke activiteiten van een parochie is voor de gemeenschap niets zo vitaal en brengt niets zoveel vorming als de viering van de dag des Heren en de eucharistie op zondag.” (nr. 35)²

“Het deelnemen aan de eucharistie is echt het hart van de zondag. De plicht om de zondag te ‘heiligen’ mag niet daartoe beperkt blijven. De dag des Heren wordt werkelijk goed beleefd als deze van vroeg tot laat vervuld is van de dankbare en actieve gedachtenis van de wonderdaden van God. Daarom is iedere leerling gehouden ook andere ogenblikken van de dag - die niet in de context van de liturgie worden doorgebracht: gezinsleven, maatschappelijke contacten, tijd voor ontspanning – een stijl te geven die een hulp is bij het doen open bloeien van de vrede en vreugde van de Verrezenen in het gewone kader van het leven.” (nr. 52)

4. Dies hominis – Dag van de mens – De zondag, dag van vreugde, van rust en van solidariteit

“Het feestelijk karakter van de zondagseucharistie drukt de vreugde uit die Christus aan zijn kerk meedeelt door de gave van de Geest.” (nr. 56)

“Als het een dag van vreugde is, dan moet de christen met zijn concrete gedrag laten zien dat men, wil men gelukkig zijn, niet ‘helemaal alleen’ kan zijn. Hij kijkt om zich heen om te zien of er iemand behoefte heeft aan zijn solidariteitszin.

Waarom zou men op de dag des Heren uitgaande van een algemene houding van verbondenheid met de ander, geen grotere plaats inruimen voor het delen en daartoe alle middelen gebruiken waarover de christelijke liefde beschikt? Mensen die alleen zijn te eten vragen, zieken bezoeken, een gezin in behoeftige omstandigheden voedsel geven, een uur vrijmaken voor vrijwilligerswerk of solidariteitsactiviteiten, dat zou vast en zeker een manier zijn om in het leven van die mensen de liefde van Christus die ontvangen wordt aan de eucharistische tafel, te brengen” (nr. 72)

“Zo beleefd wordt de zondagse eucharistie en de zondag in zijn geheel een leerschool voor liefde, gerechtigheid en vrede... De christelijke zondag is dus iets heel anders dan wegvluchten. Het is eerder een in de tijd zelf ingeschreven profetie, een profetie die de gelovigen verplicht in het voetspoor te treden van Hem...” (nr. 73)

5. Dag der dagen – De zondag, de oerfeestdag die de betekenis van de tijd onthult.

“De zondag, die het christelijk leven ondersteunt, krijgt daarbij ook de waarde van getuigenis en verkondiging. Als dag van gebed, van gemeenschap en van vreugde heeft hij in zijn uitstraling van levensenergie en redenen tot hoop zijn weerslag op de samenleving.” (nr. 84)

---

² Merk op dat hier niet alleen gesproken wordt over de viering van de eucharistie maar over de viering van de zondag.

Dies Domini is geschreven vanuit een sterk bijbels en communautair kerkbeeld. Waarom is de zondag zo wezenlijk voor de christenen? Omdat *ze er kunnen groeien in het besef dat ze vanuit de verstrooiing door de Heer zelf samengeroepen worden tot gemeenschap met God en met elkaar, en dat ze er doorheen de viering opgebouwd worden tot het levende lichaam van Christus.*

Welnu, hier knelt in onze praktijk misschien het schoentje. Enerzijds is het duidelijk dat dit besef nog lang niet overal in de beleving van de gelovigen is doorgedrongen. Meer dan we soms zouden wensen, wordt de deelname aan de zondagse eucharistieviering beleefd als een vrij *individuele aangelegenheid*. Men beschouwt de parochiale viering(en) tijdens het weekend vaak onbewust als een religieus aanbod, waaruit men dan vrij die viering kan kiezen die het best aansluit bij de eigen voorkeur qua tijdstip, vormgeving en sfeer. De pauselijke brief heeft toch wel wat anders voor ogen: daar is er sprake van een soort gemeenschappelijk zelfbewustzijn, dat men als groep beleeft.

Anderzijds is het ook in het huidige maatschappelijke klimaat behoorlijk tegendraads om het belang van de eucharistische samenkomst op zondag niet te motiveren vanuit de *persoonlijke* religieuze nood van mensen, maar vanuit het belang om als groep van gelovigen een gemeenschappelijk ‘profetisch’ teken te stellen voor de wereld. Het vertrekpunt ligt hier niet bij de persoonlijke zoektocht van mensen naar spiritualiteit of zingeving, maar bij God die zijn volk vanuit de verstrooiing samenroept. Het gaat wezenlijk om een gemeenschapsgebeuren waarbij men zich als persoon aansluit.

Het is duidelijk dat onze parochies het in de huidige maatschappelijke context moeilijk hebben om van de zondag werkelijk een dag van “vreugde, rust en solidariteit” te maken. Op vele plaatsen blijft het bij de viering van de zondagsliturgie. Van de andere betekenisaspecten van de zondag is weinig of niets te proeven.

De eucharistie op zondag: samen leren geloven

De eucharistie op zondag is en blijft natuurlijk wel de kern van de zondag. De gelovigen worden er telkens weer uitgenodigd om zich te laten invoegen in de dynamiek van het bijbelse geloof en de grondhoudingen ervan “in te oefenen”. Niet toevallig wordt de eucharistie door Vaticanum II de “bron” van het kerkelijk leven genoemd. Tijdens de zondagse eucharistie licht inderdaad het wezen van de kerk zelf op: zij is het verspreide Godsvolk op aarde dat door God samengeroepen wordt, om opgebouwd te worden tot Christus’ lichaam en tempel van de Geest.

Maar hoe kan de eucharistieviering op zondag nu een plaats worden waar de kerkgemeenschap echt wordt ‘opgebouwd’ en waar het geloof van mensen wordt gevoed en vernieuwd?

1. In de eerste plaats door de *kwaliteit van de liturgische viering* zelf. Vele concrete elementen in de liturgie kunnen daartoe bijdragen, op voorwaarde dat ze met zorg en aandacht omgeven worden. Bijvoorbeeld:

- Een gemeenschap die voldoende talrijk en gevarieerd is, gedragen door verschillende ‘spelers’.
- In aansluiting hierbij: oog voor de kunst van het vieren, van voorgangers, van alle liturgische medewerkers, van de gemeenschap als dusdanig (actieve deelname in

lichaamshoudingen, antwoorden, vredeswens, ...). Dit veronderstelt ook respect voor de ‘partituur’ van de eucharistie: de verschillende actoren mogen zich geen meester maken van het ritueel, ze moeten de bereidheid tonen om zich ten dienste ervan te stellen.

- Sfeer van gastvrijheid, verbondenheid en feestelijkheid.
- Belang van samenzang en muziek.
- Echte communicatie, voor, in en na de viering (oog voor onthaal bij het binnenkomen van de kerk, schikking van de liturgische ruimte, aandacht voor nieuwe mensen)

Al deze elementen zijn belangrijk om de liturgie te laten worden tot een ‘handeling van een gemeenschap’.

2. Verder vervult de eucharistie op zondag ook een belangrijke inhoudelijk-catechetische functie, omdat de viering elke week opnieuw een eigen kleur krijgt en een eigen aspect van het christelijk geloof naar voren haalt (en dit nog eens verschillend naargelang de tijd van het jaar: zie straks). Essentieel is hier de rol van het lezingenrooster, gespreid over drie jaren. Telkens volgt men de rode draad van één van de drie synoptici, aangevuld met andere bijbelpassages. De bedoeling van het zondagslectionarium was om in een periode van drie jaar de belangrijkste passages uit de Schrift aan bod te laten komen. Men ging daarbij wel uit van een regelmatige zondagspraktijk ...

Aansluitend bij de bijbellezingen is er de homilie, die tot de voornaamste opdrachten behoort van de gewijde bedienaars. Zij is de hoogste vorm van catechese in de liturgie. De bedoeling van de homilie moet altijd zijn: de actualisering van de Schrift en het opwekken van het geloof.

Andere geloofsvormende aspecten van de zondag

Is deelname aan de eucharistie op zondag vandaag voldoende om je geloof als christen te voeden (en/of te behouden)? In onze cultuur niet (meer), in ieder geval niet voor de jongere generaties. Op bepaalde plaatsen zijn er lovenswaardige initiatieven die proberen om de zondagsviering ‘aan te vullen’ met andere belangrijke elementen: men nodigt af en toe de gelovigen uit om samen te komen voor de viering voor een contemplatieve dialoog over het zondagsevangelie, men stimuleert de kans tot ontmoeting na de viering, met een drankje of zelfs een maaltijd, eventueel gevolgd door een catechesemoment, een geloofsgesprek, tijd voor een wandeling met de kinderen ... Het zijn pogingen om de zondag te maken tot een dag waarop mensen werkelijk “op adem kunnen komen”, voedsel krijgen voor hun geloof en nieuwe kracht en vreugde kunnen opdoen. Zulke ervaringen sterken mensen in hun keuze om voor het geloof toch tijd en energie vrij te maken. Zo worden ze als gelovigen gevoed voor hun dagelijks leven.

Het liturgisch jaar naar waarde schatten

Het liturgisch jaar doet ons steeds weer ‘op weg gaan met Christus’, vanaf zijn geboorte tot en met het feest van Pinksteren. Zo maken we kennis met de verschillende facetten van het Christusmysterie. Maar niet alleen het leven van Christus wordt in herinnering gebracht: steeds weer gedenkt en actualiseert de liturgie de hele heilsgeschiedenis tussen God en zijn volk (cf. vooral de advent en de veertigdagentijd!).

Feestdagen als Pasen, Pinksteren, Kerstmis of Allerheiligen zijn belangrijke ankerpunten die het ritme van onze moderne samenleving blijven bepalen, ook al is op het publieke forum de religieuze betekenis ervan op de achtergrond verdwenen. Het geloof ontdekken betekent ook: leren om de eigen tijdsbeleving af te stemmen op de structurele kernmomenten die de liturgie ons vanuit de bijbelse verhalen aanreikt.

Het liturgisch jaar, met zijn afwisseling tussen sterke tijden, feesten en gewone tijden, is een uitgelezen ‘instrument’ om een brug te slaan tussen de liturgie en het dagelijkse leven. In de liturgische jaarkrans wordt het repetitief karakter van de liturgie op een ingenieuze manier gecombineerd met een grote variatie aan kleuren, eigen muzikale timbres en inhoudelijke motieven. Het is belangrijk om die afwisseling in reliëf te plaatsen en om de eigen “kleur” van de verschillende tijden en feesten duidelijk te laten uitkomen.

Bovendien kunnen de verschillende liturgische tijden een goede ‘kapstok’ vormen voor het aanbieden van catechesemomenten, in het bijzonder bij de sterke tijden (Goede Week, veertigdagentijd, paastijd, advent).³ Uitgangspunt voor catechese over deze perioden kunnen volgende vragen zijn: wat is eigenlijk de bedoeling van deze concrete periode? Welke betekenis motieven staan er centraal? Hoe komen die aan bod in de opbouw en inhoud van de liturgie? Op welke manier komt de kern van het liturgisch jaar, het paasmysterie, hier tot uitdrukking? Welk catechetisch geëigend aanbod kunnen we doen in deze tijd?

Het is hierbij belangrijk om de liturgie te leren zien als een *weg*, een parcours dat mensen dichterbij de grondhoudingen van het geloof wil brengen. Welke geloofsweg doet deze periode ons afleggen? Bijvoorbeeld in de Goede Week: men kan de processies van nabij bekijken (intrede op Palmzondag, op Witte Donderdag, Goede Vrijdag, paaswake) of de bijzondere rituele handelingen (voetwassing, kruisverering, doop en vormsel in de paaswake).

Dat betekent dus: niet alleen stilstaan bij de voorziene lezingen. Als men het daarbij houdt, dreigt men een doublure te krijgen van de homilie. Het is ook belangrijk om de catechesemomenten te voorzien los van de viering zelf, liefst vóór de viering (liturgie niet omvormen tot kans tot catechese). En tenslotte moet de liturgie zelf ook gerespecteerd worden en met voldoende kwaliteit worden gevierd (de liturgie de kans geven haar werk te doen).

Hoe deze momenten van catechese organiseren?

In het aangehaalde werkje van de Franse dienst voor de catechese en het catechumentaats worden er 7 aandachtspunten meegegeven:

1. Aandacht voor het gemeenschapskarakter: de catechese is bedoeld voor heel de gemeenschap én gedragen door meerder personen uit de gemeenschap (verschillende charisma’s aanspreken – tijdig de momenten aankondigen in de jaarkalender)
2. Nood aan een sfeer van broederlijkheid (*convivialité*)
3. Het mogelijk maken dat mensen groeien in geloof: ook al is de tijd beperkt, toch zouden mensen een stapje moeten kunnen zetten op de weg van het geloof. Daartoe zijn verschillende invalshoeken nodig, men moet ook een beroep doen op de Schrift en de kans bieden tot gesprek en uitwisseling.

---

³ We baseren ons hier op het interessante boekje van de Franse Service national de la catéchèse et du catéchuménat, *Des temps de catéchèse communautaires pour l’année liturgique*, Bayard, 2006, 85 p.

4. Verschillende invalshoeken zoeken: dit is nodig omwille van de verscheidenheid van beginsituaties van mensen.
5. Werken met Bijbelverhalen: dit betekent niet dat het gaat om een bijbelstudiegroep! Mogelijkheden zijn o.a.: een verhaal hervertellen in eigen woorden, bibliodrama spelen, vertrekken van een lied of een beeld, *lectio divina* doen of aanreiken.
6. Uitwisseling tussen de generaties.
7. In relatie tot de zondagsviering: men moet tegelijkertijd het catechesemoment en de liturgie verbinden én onderscheiden. De viering is niet het moment om te gaan delen wat men beleefd heeft. De catechese heeft niet als bedoeling om de viering die volgt 'voor te bereiden'. Het catechesemoment is bedoeld om het geloofsleven te voeden, te structureren en nieuwe kracht te geven. Het gaat er om alles te bevorderen wat mensen helpt om zich innerlijk voor te bereiden op de geloofsweg die de liturgie doet gaan.